

GOETHE

1749 — 1949

A görögök istenei az Olimposzon laktak; a költők valahol az Olimposz körüli magaslatok egyikén, a Parnasszuson. Idevitték minden időben a költők megkövesült mellszobraikat az irodalomtörténészek. A németek márványbálványa, Goethe, olyan irdatlan kődarab, hogy aki hozzá akar jutni, előbb óriás könyvhegyeken kell magát átverekednie. S még akkor sem biztos, hogy elér hozzá.

Megrázó erejük Bihaly-Mérin Otto Goethe tanulmányának szavai: „A német kispolgár előszeretettel festette le magát pózban, ezt szerette mindig s mindig szerette az uniformist, mégha lakájruha volt is. Lelkileg romantikus hősnek szeretett mutatkozni, vagy Faustnak, aki a világ titkait kutatja. Így a filiszterek Goethe mélységesen emberi szavait is belekeverték szótárukba a kávéházi asztalok mellett. Még Hitler hóhérlégényei is Goethét vitték tarsolyukban Európa harctereire. A fasiszta vesztség pokoli forrongásában, az internálótáborokban, a modern vágóhidakon a hóhérok SS uniformisban Faust idézetekkel ajkukon végezték halálos ceremóniájukat... Goethe, ezt igaz, nem tudta megakadályozni. Nem az ő hibája, hogy azok isteneik közé sorolták. A Goethe-kultusz nemcsak a térdreborulás mazochista érzéséből fakadt, az eszménykép előtt való térdreborulás szükségessége érzéséből keletkezett, hanem Goethe autoritásának kihasználása volt, a vele való visszaélés a reakció osztályérdekei javára...”

Goethe születésének kétszázéves évfordulóján hangzottak el ezek a szavak. Miért éppen ezeket vesszük először az olvasó elé, amikor hatalmas könyvtárakban, hosszú polcsorokon Goethe művei mellett ötször, tizszer annyi Goethe tanulmányt találunk, mint amennyit a legnagyobb német költő munkássága mennyiségben kitesz? Azért, mert egy nép és legnagyobb költője feltétlenül értékviszonyban állanak — a német nép mint Goethe népe lett nagyjá, de még ez sem tudta megvédeni a mélyeseg belső mizériáitól, amelyek ellen Goethe is harcolt.

Nehéz, talán lehetetlen is a parnasszusi márványszoborba életet lehelni. A goethei művek végigolvasása esztendő munkája, felértékelése pedig csak kollektív fáradozás eredménye lehet. Goethét annyira részekre bontották, hogy egyetlen versének, vagy valamelyik műve egyetlen szakaszának analízise — ahol újat tudott mondani a jelölt — doktori címet hozott a címőrületben szenvedő kispolgári világ egyetemi hallgatójának. Összefüggő, általános értékmérést ezek dehogyan mertek mondani a költőről — az már a féltis magassága volt a szellemi világban, a Goetheről való általános vita. Az öncélú irodalom leginkább ezekben a hajszálhasogató Goethe emlékirodalomban tobzódott. Micsoda szentségtörés volt ebben a koncertben Engelsz írása a múlt század közepén Goethéről:

„Goethe magatartása műveiben az akkori német társadalom felé két arcot mutat. Hol ellenséges beállítottságú és arra törekszik, hogy kibujjon a lelki nyomás alól (Iphigénia) hol — mint az olaszországi leve-

lekben — társadalom ellenes. Néhol nyíltan támad a társadalom ellen, mint Goetz von Berlichingen, vagy Prometheusz alakjában, vagy mint a Faustban, Mephisztó megszemélyesítésében. Helyenként viszont elfogadja ezt a társadalmat, meghajlik előtte sőt műveiben dicsőíti, védelmére kell — ahogy ezt minden írásában teszi, amely az előretörő francia forradalommal foglalkozik. Nem arról van itt szó, hogy Goethe egyedül a német élet néhány oldalát fogadja el, azokkal szemben akik azt támadják. Sokkal inkább hangulatról van szó nála, amely éppen urrá lett rajta: állandóan küzd benne a költőzseni, aki visszataszítónak találja hazája mizériáit és az óvatos frankfurti patricius-fi, illetve későbbi weimari titkos tanácsos, aki úgyszólván belső szükségét érez arra, hogy békét kössön a mizériákkal és megszokja azokat. Éppen ezért Goethe hol elkeseredett, hol aprólékos — hol keserű és csúfolódó zseni, s ezt az egész világgal érezteli, hol kicsinyes és kis dolgokkal elégedett filiszter. Goethe sem volt képes a német mizériát legyűzni, ellenkezőleg a mizéria győzött felette s ez a győzelem a legnagyobb német felett legjobb bizonyítéka, hogy belülről nem kerülhető ki. Goethe túlságosan univerzális volt, túlságosan aktív természetű ahhoz, hogy e mizériákból kiutat a kanti ideál felé való menekülésben keresse, mint Schiller tette; túlságosan éles szemű volt ahhoz, hogy meg ne lássa: e menekülés végeredményben az álmodozáshoz vezet. Temperamentuma, ereje, egész lelki felépítése a gyakorlati élet felé irányította — s a gyakorlati élet, amely előtte állott, túlságosan nyomorúságos volt. Ebben az örök dilemmában — olyan atmoszférában élni tudnillik, amelyet megvetett, de amely egyedüli létezését és költői-tevékenységi területét jelentett számára — élte le életét. S minél többet alkotott Goethe, a költő, az alkotózseni, annál inkább vonult vissza — mint ember — a jelentéktelen weimari miniszter alakja mögé (Engelsz: A német szocializmus a költészetben, 1847).

A szavak szövésén és versorok alakításán rágódó Goethe életrajzi irodalom bizonyára megdöbben az ilyen értékelésen. Summáris jellemzésnek adták addig — és azóta is a polgári irodalom — hogy Goethe a legnagyobb azok közül, akik németül írtak, mert ő szabadította fel, élete első szakaszában a német világérzés és kultúra egész tartalmát, második szakaszában pedig objektivizálta és új formákhoz juttatta azt.

Nézzük a kort, amelyben élt. A westfáliai béke rendelkezései nyomán ezer darabra hullt Németország volt élete színtere, az az ország, ahol minden úthajlásnál minden domb mögött új várossal, új országgal, új fejedelemmel, tehát más és más főhatalommal találkozhattál. Egy ilyen pifforeszk ország zsarnokának lett maga Goethe is udvari minisztere. „Minden mozgásban volt, szétetésben vagy romlás küszöbén, legkisebb reménye sem volt a javulásnak, a népnek annyi ereje sem volt, hogy a halott intézmények cadavereit eltakarítsa (Engelsz: Németország helyzetről). Jött a francia forradalom, a napoleoni korszak — Németország szempontjából ahogy ma mondanók: a francia megszállás. Németország hibásan orientálódott — mindig a haladás és a forradalom ellen: „Mi a modern nemzetekkel való összehasonlításban mindig osztoztunk a restaurációban, de nem osztoztunk a forradalmukban. Egyetlenegyszer lehettünk a szabadsággal közös társaságban, az is a szabadság temetésén volt (Marx és Engelsz összes művei).

Jött a Szent Szövetség a reakció Európája. Ez volt az az időbeli távlat, amelyben Goethe hosszú életének esztendei eltelték. S mi született ebben a hosszú életben?

A költői művek egész sora. Versek, époszok, regények, komédiák, tragédiák, memoárok, utirajzok — mindezekben hatalmas alkotó volt és művei messze felmagaslottak, hazája határain túl felfigyeltek rá s lassan az egész világon elterjedtek írásai. Harcolt az eszmei és realista művészetért. Fiatal korában Shakespeare elismeréséért verekedett hazájában: Shakespeare realista emberábrázolásának hatása mutatkozik alakjában, Goethe-ben, a vaskezü lovagban, s ezzel bevonult az európai irodalomba a realista történelemábrázolás; ezen az irodalomtörténeti tényen az sem változtat, hogy alapjában hibásan fogta fel a wallensteini tábor e különös alakjának történelmi szerepét. A Sturm und Drang korszakának ez volt a legjellemzőbb és legerőteljesebb írása. A fiatal Goethe röviddel ezután egészen másjellegű írással Werther keserveivel szolgált, az európai irodalom első szerelmesregényével: ez az analitikus írás több mint száz éven át mutatott hatást minden népek íróira és irodalmára. Goethe eljut a természetimádásig, eljut a népdalig, eljut a szabadságénekeig. A Prometheusban a világ feletti istenek szeszélyei ellen mennydörög, az Egmontban nemzeti hőst ábrázol. Követi nagy olaszországi utazása, ez egyben fordulópontja életének: figyelme most a görög-római klasszikus irányzat felé fordul s újabb művek egész sora jelzi az új behatást. A német társadalom problémáit a klasszikus formák és történések mezében közelíti meg. Ezt követi a Wilhelm Meister sorozat — kalandregénynek készült és lett belőle nevelő, oktató írás amelyben Goethe egész zsenije kibontakozik: a világutazó ifjú eljut addig a felismerésig, hogy csak a munka ad teljes tartalmat, értelmet az életnek.

Mikor Napoleon hadai végigdübörögnek Európán, Goethe élete főművén dolgozik, ez a Faust. A szerző maga tragédiának jelzi ezt a verses drámát a világirodalomnak ezt az egyedülálló, különös alkotását, amely valójában még műfajilag is meghatározhatatlan munka. A Faust egész életén végigvonul, két részből áll, első részben a harcra Goethe egy tragikus szerelmi történet keretében romboló, lázadó alakot ad, a másodikban a megbékélés és építés vizeire evez és érezni benne az öregedő alkotó megalkuvását.

Ember és világismeret ez a mű — Puskin azt mondta róla: a modern élet Iliásza. A lélek utazik, vándorol égen, történelmen, embereken keresztül — kétségtelen, hogy a magyar Madách fél évszázaddal később a fausti formát tartotta szemé előtt „Az ember tragédiája” megírásánál. Milyen pompás sorok csengenek fel újra és megint ebben a műben a társadalomról:

Mephisto (Egyesekhez, akik a hamvadó tűz körül üdögélnek):
 Öreg urak, mért ültök ide félre?
 A középpontban ott sokkal többet érne,
 Ott pezsgő ifjúság hevül
 Eleget ültök otthon egyedül.

A kívülálló félrevonulásának pompás képe ez, szembe állítva azokkal akik a ma lendületében élnek.

Miniszter: Most helytelen irányba tart hazánk
 S a régi jó idöket áldom
 Mert volt aranykor a világon
 Persze, míg mi kormányozánk

Nem találkozunk örökké, ma is az ilyen mult után sóhajtozással?

Az egyház és a fejedelem viszonyát mesteri szavakkal idézi:

Érsek: Mindnyájunk hódoló köszönetét fogadd

Nekünk adsz több erőt s erős lész te magad.

A papok számára általában sok mondanivalója akad s ez mindig —
 lesajnáló, leleplező.

A Faust befejezése az építés apoteozisa, de egyben a sírbatételé is.

Hosszú élete, talán leghosszabb a világirodalom nagyjai közül, lehetővé tette zsenije teljes kibontakozását: korszakokat követhet és korszakok éltek benne. Hatása alól egyetlen nép irodalma sem vonhatta ki magát. Szenvedélyes érdeklődését minden iránt ami művészi, nyomát találjuk minden nép irodalmában. Mint emléket jegyezzük fel, hogy a délszláv népköltészet iránt lelkesedő érdeklődése az öregedő költőfejedelmet összehozta Vuk Karadzicsal, a szerb nyelvújítóval és költővel és Goethe odaadással, érdeklődéssel tanulmányozta e népdalok elemeit s több írásában foglalkozott a délszláv népköltéssel.

Majtényi Mihály

„A harcosok számitanak rátok“

Július 2-án ültek össze Pekingben a kínai írók, költők és művészek. A megbeszélésen 207 író és költő, 86 művész, 250 színdarab-író, rendező, színész és színésznő, filmgyártási szakember, 68 zeneszerző és zenész, végül 3 néptánc-szakértő vett részt Kína minden vidékéről, ideértve azokat a területeket is, amelyek még nem tisztított meg Kína Népfelszabadító Hadserege.

Az értekezlet tagjai közül 99 tagú elnökséget választottak, elnök Kuo Mo-Jo ismert író és történész lett, alelnökké pedig Mao Tun regényírót és Csü Jang kritikust választották meg.

Kuo Mo-Jo üdvözlő szavai után Csü De, a Népfelszabadító hadsereg főparancsnoka beszélt. Utána Észak-Kína népi kormányának képviselői, végül a tömegszervezetek vezetői szóltak fel.

Az ülésezés első napja ünnepélytelileg fejeződött be: Észak-Kína különleges katonai egységeinek vezérkari főnöke, Li Hszue zászlót nyújtott át az értekezlet elnökének, amelyet Észak-Kína Népfelszabadító Hadserege küldött az írók, költők és művészek nagygyűlésének és amelyen ezek a szavak állnak: »A harcosok számitanak rátok!«

A konferencián meghallgatták a kínai írók és művészek munkájáról szóló jelentéseket és elfogadták a kínai írók és művészek szövetségének alapszabályait.

AZ ÚJ KINAI KULTÚRA A FORRADALOMHOZ KAPCSOLÓDIK

Az új kínai kultúrmozgalom — az 1919. május 4-i mozgalomtól kezdve — szakadatlanul szoros összeköttetésben állt a kínai nép demokratikus, forradalmi harcával.

— Az új kínai kultúra történelmének aranylapjai lesznek — mondotta Kína Kommunista Pártjának központi vezetősége nevében Csü De tábornok, Kína Népfelszabadító Hadseregének főparancsnoka.